

OKTATÁSI KAPCSOLATOK A SZLOVÁK–MAGYAR HATÁRTÉRSÉGBEN

(Educational Relations in the Slovakian–Hungarian
Cross-Border Region)

REISINGER ADRIENN

Kulcsszavak:

magyar és szlovák oktatási rendszer oktatási kapcsolatok képzési kínálat szlovák állampolgárságú diákok

A tanulmány a szlovák–magyar oktatási kapcsolatokat, azon belül részletesen a szlovák állampolgárságú magyar nemzetiségű diákok magyarországi oktatásban való részvételét elemzi. Részletesen bemutatásra kerül a magyar és a szlovák oktatási rendszer, a határ menti oktatási képzési kínálat. A tanulmány arra keresi a választ, hogy melyek azok a tényezők, amelyek hatással vannak az oktatás határon átnyúló használatára, kiemelten a szlovák állampolgárságú magyar nemzetiségű diákok magyarországi köz- és felsőoktatásban való részvételére és az intézmények kapcsolatrendszerére.

Személyek szabad áramlása az Európai Unióban

A munkavállalók szabad mozgása az Európai Unió négy alapszabadságának egyike, melyet az 1957. évi Római Szerződésben is rögzítettek. Ennek értelmében minden közösségi állampolgár élhet a szabad munkavállalás és a munkavállalás céljából történő letelepedés jogával. Ma már azonban sokkal inkább a személyek, mintsem csak a munkavállalók jogáról beszélhetünk ebben az értelemben (*Forgács* én.), mely magában foglalja azt a fajta határokon átvélt mozgást is, melynek célja tanulmányok folytatása egy másik országban.

Eddig a munkavállalással kapcsolatos oktatási kérdések szempontjából két tényező volt kiemelhető: egyrészt a munkavállalók, másrészt családtagjainak képzése, oktatása. Mára harmadik szempontként jeleníthetők meg a tisztán oktatási célok, melyek mögött elsődlegesen egy másik ország képzési rendszerében való részvétel áll, a későbbi munkavállalás lehetősége ekkor még nem jelenik meg közvetlenül.

A közösségi jog oktatással kapcsolatos kérdésköre folyamatosan bővült: jelenleg, ha egy közösségi állampolgár egy másik állam területén jogszerűen tartózkodik, az oktatás bármely szintjén történő képzésbe történő becsatlakozás esetén az adott ország állampolgáraival azonos elbánásban részesül, ez azonban csak akkor érvényesülhet, ha tartózkodási engedélyt is kap a más országban tanulni kívánó állampolgár, ami ebben az esetben nem tagadható meg. Összességében elmondható, hogy az európai uniós szabályozások szerint a közösség minden állampolgárát megilleti az a jog, hogy tanulmányait részben vagy egészben egy másik uniós államban folytathassa.

Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a személyek oktatási célú szabad áramlását két nézőpontból célszerű és szükségszerű különválasztani:

- az első esetben arról van szó, hogy a szülők munkavállalás vagy egyéb célok miatt egy másik országban élnek és dolgoznak, iskoláskorú gyermekeik taníttatását ebben az országban kell megoldani;
- a másik esetben a diákok azért veszik igénybe a másik ország oktatási rendszerét, mert a másik ország képzési kínálata jobban megfelel az igényeiknek, a későbbi adott országbeli továbbtanulási és munkavállalási szándék is megjelenhet, de nem szükségszerűen.

A kutatás során megállapításra került, hogy magyar–szlovák viszonylatban a második esetet kell elsődlegesen figyelembe venni, amikor a diákok oktatásban történő részvételéről beszélünk. A diákok mozgásának iránya összességében jellemzően egyirányúnak mondható, elsősorban a szlovák állampolgárságú magyar nemzetiségű diákok közül kerülnek ki azok, akik magyarországi oktatást (alap-, közép vagy felsőfokon) igénybe vesznek. Fordított irányú mozgás kevésbé jellemző, a kérdőíves kutatás során a mintában nem volt erre példa. A magyar nemzetiségű szlovák állampolgárságú lakosok esetében az arányokat a következő táblázat mutatja (1. táblázat).

1. TÁBLÁZAT

A gyermekét magyarországi oktatási intézményben taníttató magyar nemzetiségű szlovák állampolgárok aránya, 2008
(*The Ratio of the Citizens with Slovak Citizenship and Hungarian Nationality whose Children Participate in the Hungarian Education System, 2008*)

Oktatási szint	Arány (%)
Általános iskola	5,5
Középiskola	6,8
Felsőoktatás	6,1

Megjegyzés: A szlovákiai mintában a legalább érettségivel rendelkezők aránya felülreprezentált.

Forrás: Lakossági kérdőívek (2008).

A fentiek miatt a magyar szabályozás a határon átnyúló oktatási kapcsolatok esetén érinti a határon túli magyarság kérdéskörét is, azon túlmenően, hogy részletezi – az uniós jogszabályoknak megfelelően – a hazai intézményekben történő tanulás részletes feltételeit. A következő fejezet a hazai jogszabályi környezet áttekintő bemutatását nyújtja, koncentrálva az általános és speciálisan a határon túli magyarokra vonatkozó törvényekre és rendeletekre.

Külföldiek magyarországi oktatása – törvényi szabályozás

A közoktatásban való részvétel

A külföldiek magyarországi közoktatásban való részvételét a közoktatásról szóló többször módosított 1993. évi LXXIX. törvény 110. paragrafusa szabályozza. Ez a paragrafus rendelkezik arról, hogy egy nem magyar állampolgárnak milyen feltételeknek kell megfelelnie ahhoz, hogy a magyar diákokkal azonos elbánásban részesülhessen (ne kelljen tandíjat fizetnie). A törvény módosításai a következőképpen érintették a külföldiek magyarországi tanulási lehetőségeit:

- A törvény legelső változatában a tandíjmentesség feltétele a tartózkodási engedély volt.
- A 2001-es módosítás következtében a feltétel tartós tartózkodási engedéllyre változott.
- 2002 januárjában úgy határoztak, hogy nem csak az itt tanuló diáknak, hanem a szüleinek is rendelkezniük kell tartózkodási engedéllyel.
- 2003-ban a közelgő EU-csatlakozás ténye miatt a törvényt úgy módosították, hogy bármely EU-tagország diákja azonos elbánásmódban részesül a magyar diákokkal, vagyis nem kell tandíjat fizetnie.
- 2004. május 1-jével a fenti kedvezményes szabályozást hatályon kívül helyezték.
- 2007 júliusától a törvény 110. paragrafusa további szigorítást tartalmaz, mely szerint a fentiek mellett a tandíjmentesség további feltétele, hogy a szülők keresőtevékenységet folytassanak Magyarországon.

A törvény kimondja, hogy amennyiben a külföldi diák nem teljesíti a feltételeket, tandíjat kell fizetnie. Ennek mértéke megegyezik a diák taníttatásának költségeivel, ennek oka, hogy a külföldi diák után normatíva nem jár, így az adott közoktatási intézménynek magának kell biztosítani a diák oktatásának költségeit. A 110. paragrafus 8. pontja értelmében az intézmények igazgatói mérsékelhetik a tandíj mértékét.

A felsőoktatásban való részvétel

A felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény 39. paragrafusa értelmében államilag finanszírozott képzésben tanulmányok folytatásának joga illeti a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkezőket (Európai Gazdasági Térséghez tartozók és családtagjaik); a Magyar Köztársaság területén elő menekültet, bevándoroltat, letelepedettet; a magyar állampolgárral azonos bánásmód alá eső külföldi állampolgárt nemzetközi megállapodás alapján és azon országok állampolgárait, ahol a viszonyosság elve alapján a magyarok igénybe vehetik az adott ország felsőoktatásának szolgáltatásait. Ha a fentiek nem teljesülnek, a külföldi állampolgár csak költségtérítéssel képzésre jelentkezhet.

A 2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról az oktatással (felsőoktatás) kapcsolatban a következőképpen rendelkezik: a törvény hatálya alá tartozó személyek (pl. Horvátországban, Jugoszláviában, Romániában, Szlové-

niában, Szlovákiában és Ukrajnában lakóhellyel rendelkező nem magyar állampolgárok, akik magyar nemzetiségűeknek vallják magukat) jogosultak egyetemi és főiskolai alapképzésre, PhD képzésre, szakirányú továbbképzésre és felsőfokú szakképzésre. A törvény továbbá kimondja, hogy az oktatási miniszter által évente meghatározott számban tanulhatnak a törvény hatálya alá tartozó személyek hazai felsőoktatási intézményben.

A törvény végrehajtásáról szóló rendelet (47/2001. [XII. 29.] OM rendelet a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény oktatást érintő rendelkezéseinek végrehajtásáról) kimondja, hogy államilag finanszírozott képzésben csak magyar állami ösztöndíjjal tanulhat határon túli magyar hallgató, az ösztöndíjakat az oktatási és kulturális miniszter írja ki. Az ösztöndíj adományozás rendjéről az 51/2007. (III. 26.) Korm. rendelet a felsőoktatásban részt vevő hallgatók juttatásairól és az általuk fizetendő egyes térítésekről rendelkezik.

Fontos kiegészítés, hogy az EU-csatlakozás ténye az ösztöndíjak megpályázásának rendjét átalakította olyan értelemben, hogy jelenleg már a szlovák, szlovén és román állampolgárságú magyar nemzetiségű jelentkezőket a magyar jelentkezőkkel azonos jogok illetik meg, így nekik már nem kell megpályázni a magyar ösztöndíjat. Így jelenleg az ukrán, a horvát és a szerb határon túli magyaroknak kell pályáznuk. A pályázatok a helyi magyar nyelvű sajtóban, az Oktatási és Kulturális Minisztérium és a Balassi Bálint Intézet Márton Áron Szakkollégium Igazgatóságának honlapján jelennek meg.

Ha a pályázó államilag finanszírozott helyet pályázott meg, de nem teljesíti a feltételeket, csak költségtérítéses képzésben vehet részt, akkor is, ha pontszáma alapján felvennék államilag finanszírozott helyre.

A magyar és szlovák oktatási rendszer rövid bemutatása

A magyar oktatási rendszer

Magyarországon a gyermekek 6. vagy 7. életévüket betöltve válnak tankötelezetté az iskolai érettségük alapján. A tankötelezettség 18 éves korig tart, a közoktatásban eltöltött 12 évet a diákok többféle felosztásban végezhetik. A hagyományos rendszer mellett, mely 8 + 4 éves, több középfokú intézmény – melyek elsősorban gimnáziumok – kínál 6 + 6 vagy 4 + 8 éves képzést is. Ennek megfelelően az általános iskolai képzés 8, 6 illetve 4 éves időszakot ölel fel. Az alapfokú képzés alapvetően két szakaszra bontható: alsó tagozat (1–4 osztály) és felső tagozat (5–8 osztály). Azok a diákok, akik a 4 + 8 osztályos gimnáziumi képzést választják, a felső tagozat éveit már a középfokú intézményben töltik, míg a 6 + 6 éves rendszerben a két éves felső tagozat után mehet a diák gimnáziumba.

A középfokú oktatás keretében a következő intézményi formákban lehet továbbtanulni: gimnázium, szakközépiskola¹, szakiskola. „A gimnáziumban általános műveltséget megalapozó, valamint érettségi vizsgára és felsőfokú iskolai tanulmányok

megkezdésére felkészítő nevelés és oktatás folyik.” (1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról 28. § [5]) A szakközépiskolai tanulmányok során a diákok az általános képzés mellett szakmai képzésben is részesülnek, és lehetőségük van az érettségi mellett szakmai vizsga letételére is. A szakiskolai képzés első évében (9. évfolyam) általános műveltséget megalapozó oktatás folyik, majd a második évtől (10. évfolyam) megkezdődik a szakmai képzés is. Az évfolyamok száma az adott szakképesítés megszerzéséhez szükséges időtartam hosszától függ.

A 2007/2008-as tanévben Magyarországon² 811 ezer fő tanult általános iskolai képzésben. A tanulók száma a rendszerváltás óta folyamatosan csökken tanévenként változó mértékben, 1990-ben még több mint 1 170 ezer fő tanult általános iskolai képzésben. A nagymértékű csökkenés többek között magyarázható a magyarországi lakosságszám csökkenésével. Az intézmények száma is csökkenő tendenciát mutat, a 2007/2008-as tanévben kevéssel több, mint 2 500 általános iskolai intézmény működött az országban³, a feladatellátási helyek⁴ száma megközelítette a 3 500-at.

A 2. táblázat a középiskolai és szakiskolai képzés néhány adatát mutatja, mely alapján megállapítható, hogy összességében a középfokú oktatásban még nem tapasztalható olyan mértékű csökkenés, mint az általános iskolaiban.

2. TÁBLÁZAT

*A középiskolai és szakiskolai képzés néhány adata, 1990/1991 és 2007/2008
(Data on the Secodary Education, 1990/1991 and 2007/2008)*

Intézmény- típus	Intézmények száma		Diákok száma		Oktatók száma	
	1990/1991	2007/2008	1990/1991	2007/2008	1990/1991	2007/2008
Gimnázium	321	618	142 247	243 152	10 246	18 687
Szakközépiskola	513	765	217 787	281 898	12 656	20 187
Szakiskola	417	489	222 204	129 066	11 287	8 942
<i>Összesen</i>	<i>1 251</i>	<i>1 872</i>	<i>582 238</i>	<i>654 116</i>	<i>34 189</i>	<i>47 816</i>

Forrás: Közoktatási Statisztikai Adatok (2007).

A magyar felsőoktatás az elmúlt években átalakuláson ment keresztül, 2006-ban elindult a Bologna rendszerű képzés (*Új, európai úton a diplomához* 2005), melynek értelmében a korábbi oktatási szerkezet módosult, több új alapszak került bevezetésre. Jelenleg a következő képzési szerkezet jellemzi a magyar felsőoktatást: felsőfokú szakképzés (4 félév); felsőfokú alapképzés – bachelor (6–8 félév); mesterképzés – master (3–4 félév); osztatlan képzés; doktori képzés (6 félév).

Magyarországon a felsőoktatási intézmények lehetnek állami, egyházi és magán egyetemek és főiskolák. Az intézményekbe felvétellel és/vagy a középiskolai tanulmányok alapján hozott pontokkal lehet bekerülni. Az intézményi jelentkezések központilag szervezettek, a jelentkezés határideje minden év február 15-e. 2008-ban összesen 79 felsőoktatási intézmény működött az országban, az intézmények száma

növekvőben van, 2005-ben még csak 71 főiskola, egyetem kínálta változatos képzési szerkezetét a hallgatóknak.

A 3. táblázat a magyar felsőoktatásról nyújt áttekintő képet regionális bontásban a 2005-ös esztendőre vonatkozóan. Az adatok alapján elmondható, hogy a legtöbb intézmény és kar Budapestnek köszönhetően a Közép-magyarországi régióban található, ebből következik, hogy a legtöbb hallgató is ebben a régióban tanul.

3. TÁBLÁZAT

A magyarországi felsőoktatás néhány jellemző adata régióként, 2005
(Data by Regions on the Hungarian Higher Education, 2005)

<i>Régió</i>	<i>Intézmény</i>	<i>Kar</i>	<i>Összes hallgató (Karak)</i>	<i>Nappalis hallgatók (Karak)</i>	<i>Főállású oktatók</i>
Nyugat-Dunántúl	4	12	32 966	16 487	1 146
Közép-Dunántúl	8	6	29 297	17 072	990
Dél-Dunántúl	3	14	39 682	20 248	1 817
Közép-Magyarország	39	52	179 969	108 779	7 544
Észak-Magyarország	5	12	42 454	14 812	1 066
Észak-Alföld	6	22	52 423	28 713	2 099
Dél-Alföld	6	17	47 370	25 341	2 015
<i>Magyarország</i>	<i>71</i>	<i>135</i>	<i>424 161</i>	<i>231 452</i>	<i>16 677</i>

Forrás: Statisztikai tájékoztató – Felsőoktatás... (2006).

A szlovákiai oktatási rendszer

Szlovákiában a tankötelezettség időtartama 10 év. Az alapiskola hasonlóan a magyar rendszerhez alsó és felső tagozatra oszlik, azonban Magyarországgal ellentétben 9 osztályból áll az alapképzés. Szlovákiában is lehetősége van a diákoknak előbb befejezni az alapkiskolát és gimnáziumban folytatni a tanulmányokat.

A középiskolai oktatás a következő típusú intézményekben folyik: gimnázium (minimum 4, maximum 8 osztállyal), szakközépiskolák és konzervatóriumok, szakmunkásképzők és gyakorló iskolák. Az iskolák oktatásának célja hasonló a magyarországi rendszerhez, a gimnáziumok elsősorban a felsőfokú tanulmányokra készítene fel, míg a szakközépiskolák e mellett különböző szakterületeken esedékes munkavégzésre is képzik a diákokat.

Szlovákiában jelenleg a közoktatás reformjára készülnek (www.hhrf.org/szabadujsg), melynek középpontjában az a célkitűzés áll, hogy a diákok lexikális ismereteinek bővítése helyett az alkotóképzségre kell a hangsúlyt helyezni. A szakemberek szerint, ha a reformok megvalósulnak, a változtatások érzékenyen fogják

érinteni a szlovákiai magyar oktatás rendszerét. A tervezetben szerepel, hogy csökkentsék a magyar diákok után járó állami támogatás mértékét, illetve szigorítsák a magyar iskolákban a szlovák nyelv tanítását, annak érdekében, hogy az ország államnyelvét minden szlovák állampolgár megfelelő szinten ismerje, hogy egyenlő eséllyel indulhasson a munkaerőpiacon. A közoktatási rendszer módosítására vonatkozó törvénytervezet átgondolását sürgeti 14 pontos állásfoglalásában A. Nagy László⁵, Hrubík Béla⁶ és Szarka László⁷ (*Állásfoglalás... én.*). A javaslatok között többek között szerepel: a magyar tananyelvű iskolákat érintő javaslatokat át kell gondolni, a magyar iskolákat külön iskolatípusként kell kezelni, az államnyelv oktatása plusz feladatokat ró a magyar intézményekre, ennek hátterét biztosítani kell, összességében a javaslatot jobban át kell gondolni figyelembe véve a magyar iskolák helyzetére.

A 4. táblázat összefoglalóan mutatja be a szlovákiai közoktatás néhány fontosabb adatát 1993-ban és 2006-ban.

4. TÁBLÁZAT

A szlovákiai közoktatás számokban, 1993, 2006
(Data on the Slovak Public Education, 1993, 2006)

Intézménytípus	Intézmények száma		Diákok száma		Oktatók száma	
	1993	2006	1993	2006	1993	2006
Alapiskola	2 483	2 283	690 189	508 130	38 874	n.a.
Gimnázium	176	246	68 006	101 090	5 549	n.a.
Szakközépiskola	342	378	111 664	158 585	11 889	n.a.
Szakiskola	344	210	138 465	60 621	6 876	n.a.
<i>Összesen</i>	<i>3 345</i>	<i>3 117</i>	<i>1 008 324</i>	<i>828 426</i>	<i>63 188</i>	<i>n.a.</i>

Forrás: Slovak Republic.... (2007); Educational System... (2005).

Szlovákiában 2006-ban összesen 33 felsőoktatási intézmény működött, a következő településeken található az intézmények székhelye: Bratislava, Nitra, Komárno, Trnava, Trenčín, Žilina, Zvolen, Banská Bystrica, Ružomberok, Prešov, Košice. Szlovákiában a felsőoktatási intézményeknek három formája működik, melyek a következők (*Education in... én.*):

- Közintézményként működő egyetemek: ezek az intézmények saját magukat irányító oktatási egységek, melyeket 90%-ban az állam finanszíroz. Jelenleg 20 ilyen egyetem működik Szlovákiában, a 2004/2005-ös tanévben az itt tanuló hallgatók száma elérte a 160 ezret.
- Állami intézmények: teljes mértékben az állam által finanszírozott, valamilyen speciális szakmai területre (rendőrség, katonaság) létrehozott intézmények.
- Magánintézmények: nonprofit szervezetek, illetve egyéb gazdasági szereplők által létrehozott, magántámogatásokból, illetve a hallgatók tandíjaiból fenntartott intézmények, melyből 2006-ban 10 működött az országban.

Az 5. táblázat ismerteti a szlovák felsőoktatás három szintjén tanuló hallgatók számát, külön feltüntetve a közintézményként működő egyetemeken tanulók számát.

5. TÁBLÁZAT

A felsőoktatás három szintjén tanuló hallgatók száma az ezredforduló után, külön megjelenítve a közintézményként működő egyetemeken tanulók számát

(The Number of the Students in the Slovak Higher Education by the Typs of the Institutions after the Millenary)

<i>Közintézményben tanuló tanulók száma</i>	<i>2000/2001</i>	<i>2001/2002</i>	<i>2002/2003</i>	<i>2003/2004</i>	<i>2004/2005</i>	<i>2005/2006</i>
Nappalis	93 122	95 019	100 422	100 591	108 850	116 427
Levelező	38 593	44 974	45 505	52 114	57 603	63 400
Összes hallgató	131 715	139 993	145 927	152 705	166 453	179 827
<i>Magánintézmények hallgatóival együtt</i>						
Nappalis	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	109 678	117 784
Levelező	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	60 308	70 338
Összes hallgató	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	169 986	188 122

Forrás: Higher Education... (2005); Annual Report... (2006).

A szlovákiai felvételi rendszerről fontos kiemelni, hogy a magyarral ellentétben nincs központosított eljárás (www.okm.gov.hu): a felvételi határidők, a felvételi díjak és eljárások az adott intézmények hatáskörébe tartoznak.

Az Egyetemek Európai Szövetségének (EUA) értékelése szerint (*Jensen–Kralj–McQuillan–Reichert* 2008) túlságosan sok a felsőoktatási intézmény az országban, szükség lenne intézmények összevonására, ezenkívül a jelenleginél több forrást kellene kutatásokra elkülöníteni. Továbbá kritikaként fogalmazódott meg, hogy túlságosan nagy óraszámban tanítanak az oktatók, így kevés idejük marad kutatásra.

A szlovákiai felsőoktatási rendszer a magyartól eltérően nem mutat duális jelleget (László é.n.). Az 1990-es évek során minden főiskola nevet viselő szlovákiai felsőoktatási intézmény egyetemre változtatta a nevét, függetlenül attól, hogy megfeleltek-e a kritériumoknak, így jelenleg az intézmények legnagyobb része egyetemi név alatt működik. Ezen a rendszeren kíván változtatni a jelenleg előkészítés alatt álló felsőoktatási reform (www.index.hu), mely, ha megvalósul az EU által megfogalmazott javaslatok egy részének is eleget tud tenni. A reform értelmében a felsőoktatási intézmények három nagy csoportját alakítanák ki, melyek a következők:

- egyetem: széles körű alap és alkalmazott kutatások helyszíne, bachelor, master és PhD képzéssel,
- főiskola: elsősorban alkalmazott kutatásokra fókuszálnának bachelor, master és PhD képzéssel,
- szakiskolák: csak bachelor képzéssel foglalkoznának.

A kritériumok között szerepel pl. az intézményben oktató professzorok száma, a publikációk száma. Többek között az egyetemi státusz megtartásához a következő feltételeknek teljesülniük kell: egy egyetemi tanárra legfeljebb 20 diák, egy docens-re és egy professzorra egy doktorandusz hallgató juthat.

A szlovákiai magyar oktatásról röviden

A szlovákiai oktatási rendszer bemutatásakor szükséges kitérni az országban élő jelentős számú magyar kisebbség oktatásban való részvételére, mely – ahogy már az előző alfejezetben részben említésre került – sok esetben nem problémamentes és a mindennapi politikai élet egyik sarkalatos kérdése. Szlovákiában a magyar mellett jelentős, de a magyarnál lényegesen kevesebb számú német és ukrán kisebbség is él, ennek ellenére önálló kisebbségi oktatási rendszer nem létezik az országban (A. Szabó én.). Az országban a fent említett három kisebbség működtet saját nyelvén oktatási intézményt.

Statistikai adatok elemzése alapján (*Educational System...* 2005; László én.) elmondható, hogy 1994 és 2005 között összességében nőtt a magyar tannyelvű intézmények aránya és száma is az oktatási intézményeken belül, ami elsősorban a magyar tannyelvű szakközépiskolák és szakmunkásképzők száma növekedésének köszönhető. Míg 1994-ben a magyar tannyelvű iskolák aránya az összes intézményen belül 9%, addig 2005-ben 12% volt. Nem elhanyagolható a szlovák-magyar két tanítási iskolák aránya sem, de számuk jelentősen nem változott 1994 és 2001 között (109 és 108 intézmény).

A magyar tannyelvű intézmények számának növekedése ellenére az iskolákban magyarul tanuló diákok száma és aránya is csökkent a rendszerváltás óta, míg 1994-ben 63 506 diák, addig 2005-ben közel 51 000 diák tanult magyarul. A magyar nemzetiségűek oktatási nyelvét továbbvizsgálva megállapítható, hogy 2005-ben nagyobb volt azoknak az aránya, akik magyar nemzetiségüként magyarul tanultak, 1990-ben még a magyar nemzetiségűek 32%-a szlovák nyelven tanult, 2005-re az arányuk 23%-ra csökkent, köszönhetően elsősorban annak, hogy a szakmunkásképzésben tanulók egyre nagyobb aránya részesült magyar nyelvű képzésben. Fontos kiemelni, hogy a magyar iskolákban is fontosnak tartják a szlovák nyelv tanítását, hiszen a magyar tannyelvű intézményekben tanulók munkavállalásához, szlovákiai továbbtanulásához elengedhetetlen a szlovák nyelv ismerete.

A felsőoktatásban tanuló magyar nemzetiségűek aránya jelentősen nem változott a rendszerváltás óta, arányuk kb. 5% (László én.). A magyar diákok legnagyobb része, kb. 60%-a Pozsonyban, Nyitrán és Kassán tanult a rendszerváltástól 2004-ig eltelt időszakban.

Határon átnyúló oktatási kapcsolatok a közoktatásban

A kutatás célja volt feltérképezni, hogy az alábbiakban bemutatott települések közép fokú oktatási intézményei közül melyekben tanulnak, illetve nem tanulnak szlovák állampolgárságú magyar nemzetiségű diákok. Azon intézmények, ahol a diákok száma meghaladta az 5 főt, részletesebb elemzésre kerültek az intézmények vezetőivel készített interjúk keretében⁸.

A kutatásba a következő települések kerültek bevonásra⁹:

- A nyugati határ mentén: Mosonmagyaróvár, Győr, Komárom, Tata, Tatabánya, Esztergom.
- A keleti határ mentén: Balassagyarmat, Vác, Szécsény, Eger, Salgótarján, Miskolc, Ózd, Kazincbarcika, Sátoraljaújhely, Sárospatak.

A vizsgált térségben a nyugati oldalon 55, míg a keleti oldalon 75 közép fokú oktatási intézmény található, ezek közül a nyugati oldalon 12, míg a keleten 6 interjú készült. A vizsgált határtérségben lévő intézmények megoszlását mutatja az 1. ábra abból a szempontból, hogy tanulnak-e az adott iskolában, és ha igen, milyen számban szlovák állampolgárságú magyar nemzetiségű diákok. A kutatás eredményeképpen elmondható, hogy mind a nyugati, mind a keleti határ mentén lévő intézmények közel felében tanulnak a kutatás tárgyát képező diákok, a kutatásba bevont települések közül csak Balassagyarmatra jellemző, hogy a város minden közép fokú intézményében tanul szlovák állampolgárságú magyar nemzetiségű diák. Mind a két határszakasz mentén több olyan város is van (Tatabánya, Szécsény, Eger és Ózd), ahol egyáltalán nem vagy csak nagyon minimális nagyságban (összesen 1–2 fő) tanulnak ilyen diákok.

A nyugati határ mentén egy olyan intézmény van csak, ahol 20 főnél több magyar nemzetiségű szlovák állampolgárságú diák tanul, míg a keleti határ mentén 3 is, ezek közül 2 intézmény Balassagyarmaton található, mindegyik iskolában közel 40–40 diák tanul. A vizsgált intézményekben körülbelül¹⁰ 360 fő magyar nemzetiségű szlovák állampolgárságú diák tanul¹¹, közel harmaduk Balassagyarmaton. A magas létszám okát a város intézményeinek vezetői a határ közelségében látják, azonban a hasonlóan közvetlenül a határ mentén fekvő többi település esetében nem tapasztalható ilyen kiugróan magas érték. Okként említhető még a képzési kínálat, illetve egyéb, a kutatás során fel nem tárt tényezők is szerepet játszhatnak ebben a jelenségben.

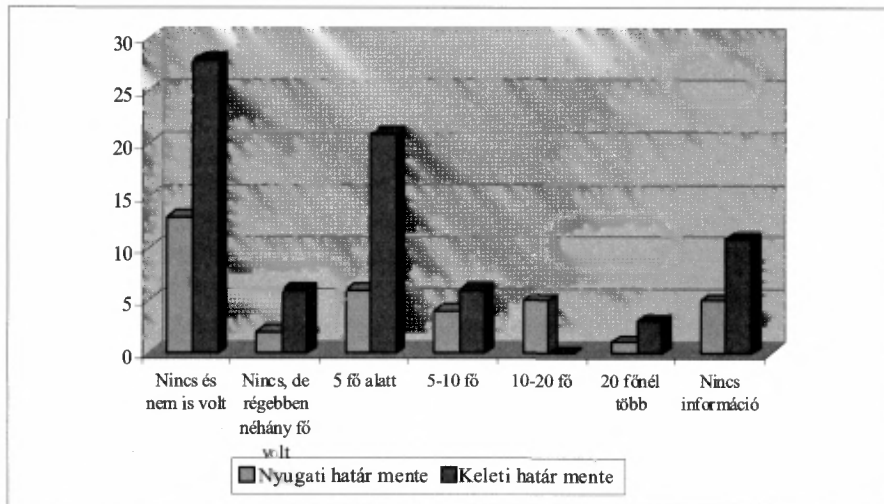
Több intézményben jellemző volt a diákok számának ingadozása, melynek okaként több iskolavezető említette az EU-csatlakozás tényét. Ahol csökkent a diákok száma, ott elsősorban a szigorodó szabályozásra utaltak¹², melynek következtében több esetben merül fel a tandíjfizetési kötelezettség. A szabályozás ellenére a megkérdezett intézmények legnagyobb részében nem kell tandíjat fizetni, vagy ha kell, akkor az igazgatók általában élnek azzal a lehetőségükkel, hogy mérsékeljék ennek nagyságát. Több igazgató azzal érvelt, hogy látva a szlovákiai diákok anyagi helyzetét inkább nem kérnek tőlük tandíjat, ezzel is támogatva őket, hogy anyanyelvi

környezetben tanulhassanak. Így a törvényi szabályozás gyakorlati alkalmazása rugalmasnak minősíthető, az adott intézmény vezetésétől függ, hogy kell-e fizetni tandíjat. Azonban nem csak a tandíj kérdése intézményfüggő, hanem a diákok felvételi eljárása is. Az intézmények egy részében a magyar diákokéhoz hasonló az eljárás, míg vannak olyan iskolák, ahol a felvételtől függetlenül vagy felvételi nélkül felveszik a diákokat, így támogatva a magyarországi tanulmányaikat. A felvételi eljárást bonyolítja, hogy a „rendszerben” nincsenek bent a diákok, így külön kell őket kezelni egészen a felvételükig.

1. ÁBRA

A határ menti középfokú oktatási intézmények megoszlása a szlovák állampolgárságú magyar nemzetiségű diákok száma szerint, 2007/2008 (db)

(The Distribution of the Institutions of the Secondary Education by the Number of the Students with Slovak Citizenship and Hungarian Nationality, 2007/2008)

Megjegyzés: Győrben összesen 26 középfokú intézmény működik, ezek közül előzetes önkormányzati tájékoztatás alapján 7 olyan intézmény van, ahol nagyobb számban tanulnak a kutatás során vizsgált diákok, így a többi 19 intézmény nem került bele az ábrán bemutatott statisztikába. Ezek az intézmények a tájékoztatás alapján nagy valószínűséggel az első három kategória valamelyikébe tartoznak.

Forrás: Saját gyűjtés alapján.

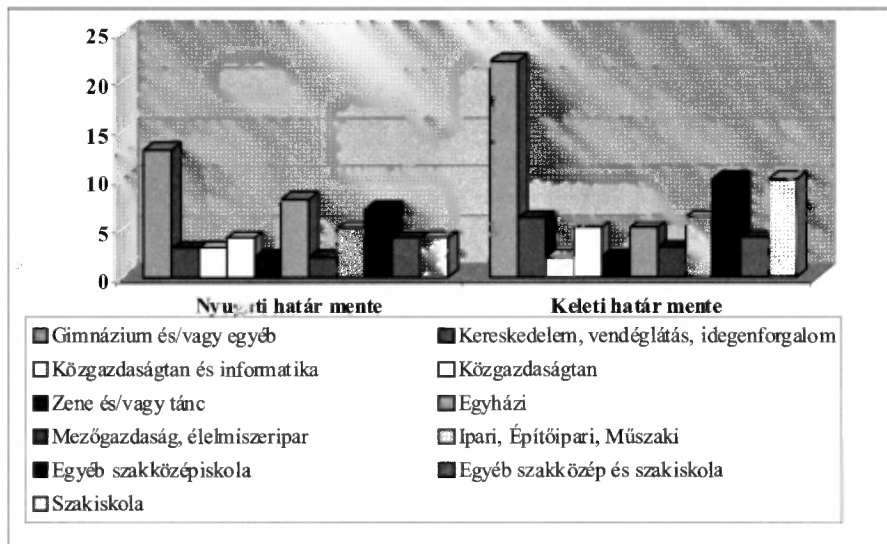
A kutatásba bevont települések közül Győrnek megállapodása¹³ is van egy szlovák településsel, Dunaszerdahellyel a szlovák állampolgárságú magyar nemzetiségű diákok győri oktatásával kapcsolatban. A megállapodást eddig minden újonnan választott polgármester szentesítette, így jelenleg is érvényben van. A megállapodás értelmében, ha egy szlovák állampolgárságú diák Győrben szeretné folytatni a középiskolai tanulmányait először el kell mennie a dunaszerdahelyi önkormányzathoz és az ott lepecsételt hivatalos jelentkezési lapot kell a győri önkormányzathoz beadnia. Ezután a felvételi lapokon megjelölt középiskolák a győri önkormányzattól

fogják megkapni a diákok jelentkezési lapjait. A felvételi eljárás a fenti folyamatot leszámítva a magyar állampolgárságú diákokéval megegyező.

Az intézményekbe jelentkezők száma a néhány főtől a 10–15 főig terjed, a legtöbb iskolában, ahogy már a fentiekben bemutatásra került, mindegyik jelentkezőt felveszik. Az intézmények utoljára az 1990-es évek közepén tapasztaltak jelentős mértékű növekedést a jelentkezők számában, mely annak volt köszönhető, hogy abban az időszakban lecsökkentették a felvidéki magyar tannyelvű középiskolai osztályok számát, így több diák Magyarországra jött át. Jelenleg a schengeni határnyitás lehet ilyen meghatározó tényező, bár az idei évi jelentkezésekben ez még nem volt különösen érzékelhető. A diákok számának jövőbeli alakulását az intézményvezetők vegyesen ítélték meg, vannak akik egyértelmű növekedésre számítanak, míg az igazgatók egy része inkább csökkenést vár, indokolva állítását azzal, hogy egyre inkább Szlovákiában is megjelennek azok a képzési területek, ami miatt sok esetben átjöttek a diákok. A magyarországi középiskolai képzési paletta színességét mutatja a 2. ábra. Ez alapján elmondható, hogy a nyugati és keleti határ mentén közel azonos a képzési kínálat, jelentősebb eltérés a gimnáziumok esetében tapasztalható.

2. ÁBRA

A középiskolai képzési kínálat a határ mentén, 2008
(The Training Supply of the Secondary Education along the Border, 2008)

Forrás: Saját gyűjtés alapján.

A képzési kínálat feltérképezése abból a szempontból is fontos, hogy a diákok egy része olyan képzés miatt jön át Magyarországra, amely Szlovákiában vagy nincs, vagy számára nem megfelelő az oktatás színvonala. Ebből a szempontból a diákok számát tekintve előnyben vannak a szakközépiskolák és szakiskolák, melyek lehetőséget adnak a legkülönbözőbb szakmai területek elmélyülésében. Ezzel szemben

a gimnáziumok elsősorban azok körében népszerűek, akik mindenképpen magyarországi felsőoktatási intézményben szeretnének továbbtanulni, magyar érettségivel és a gimnáziumok felkészítési lehetőségeivel nagyobb esélyt látnak magyarországi egyetemre vagy főiskolára bekerülni.

A diákokat alapvetően négy nagy csoportba lehet sorolni a tekintetben, hogy milyen céllal jönnek át magyarországi intézményekbe tanulni. Egy részük célzottan Magyarországon szeretné folytatni felsőfokú tanulmányait, ehhez szükségesnek érzik a magyar érettségi megszerzését. Ennek két oka lehet, egyrészt szeretnének magyar környezetben tanulni, másrészt a szlovák és magyar érettségi eltérései miatt úgy gondolják, hogy a magyarországi dokumentummal nagyobb eséllyel jutnak be felsőoktatási intézményekbe. A diákok nagy része Budapesten vagy Pécsen szeretné folytatni tanulmányait. A diákok egy kisebb része felsőfokú tanulmányait nem Magyarországon szeretné folytatni, de nem is feltétlenül Szlovákiában, ez a gyakorlat elsősorban a művészeti oktatásban jellemző. Az intézmények vezetőivel folytatott beszélgetések alapján két kisebb csoportot alkotnak azok a diákok, akik a középfokú oktatás utáni munkavállalás céljából jönnek át Magyarországra. Egy részük Magyarországon szeretne dolgozni, míg egy kisebb részük Szlovákiában szeretne elhelyezkedni, csak azért jött át a magyar oldalra tanulni, hogy színvonalasabb képzésben részesüljön. A szlovákiai munkavállalás főként néhány éve jellemző, előtte a jobb bérszínvonal miatt többen maradtak Magyarországon.

A diákok legnagyobb része az adott településhez közel eső határszakaszról érkezik, ritkán jönnek át messzebből, főként a közlekedés miatt. Elsősorban az alábbi településekről járnak át szlovák állampolgárságú magyar diákok: Dunaszerdahely, Nagymegyer, Pozsony, Komárno, Párkány, Érsekújvár, Nyitra, Losonc, Fülek, Ipolyság, Rimaszombat, Ragyolc, Lukanénye, Királyhelmec, Almágy. A közvetlenül a határ mellett fekvő települések közül csak Balassagyarmaton tanul a többi közvetlenül határ menti városnál (Komárom, Esztergom, Szécsény, Sátoraljaújhely) érezhetően több diák. A diákok a lakóhelyük távolsága szerint vegyesen kollégisták, bejárók, illetve rokonoknál vagy albérletben laknak.

Több intézményben fontos kérdésként merül fel, hogy biztosítani kellene a felvidéki magyar diákoknak a szlovák nyelv tanítását, hiszen annak ellenére, hogy nem szeretnének szlovák nyelven az oktatásban részt venni, a saját államuk nyelvét ismerniük kell, főleg, ha később vissza szeretnének menni Szlovákiába. A felkeresett intézmények közül csak néhányban volt biztosított a szlovák nyelv tanulása, egy győri gimnáziumban viszont az érettségi is kötelező a felvidéki magyar diákoknak szlovák nyelvből.

A kutatás során kíváncsiak voltunk arra is, hogy az intézmények igazgatóinak mi a véleménye arról, hogy a szlovák állampolgárságú magyar nemzetiségű diákok átjárnak magyarországi intézményekbe tanulni. A következő vélemények hangzottak el:

- Elsősorban azokban az intézményekben kell támogatni az oktatásukat, amelyek olyan képzéseket nyújtanak, melyek hiányoznak szlovák oldalon, így többen amellett érveltek, hogy elsősorban a szakközépiskolákat kellene támogatni, hiszen gimnáziumi képzésben Szlovákiában is részt vehetnek. Azzal,

hogy átjönnek Magyarországra gimnáziumokba, a szlovákiai keresletet csökkentik, és nehéz helyzetbe hozhatják az amúgy sem könnyű szituációban lévő szlovákiai magyar iskolákat.

- A 2007-es törvényi szigorításokat többen úgy értelmezték, hogy ezzel a magyar állam próbálja csökkenteni az itt tanuló külföldiek, így a felvidéki magyarok számát is.
- Több igazgató úgy vélte, hogy elsősorban presztízs és történelmi okokból jönnek át a diákok.
- Egy intézményvezető kiemelte, hogy a határon túli magyarok oktatási célú határon átnyúló mozgását külön kellene kezelni a többi külföldi diák magyarországi oktatásától, hiszen ők speciális helyzetben vannak a külföldi állampolgárságuk, de magyar nemzetiségük miatt. Így esetükben nem is szabadna, hogy felmerüljön a tandíjfizetés kérdése, viszont az államnak támogatni kellene az oktatásukat¹⁴.
- Az igazgatók szinte mindegyike kiemelte, hogy nagyon jó képességű gyerekek jönnek át Magyarországra tanulni, szívesen vállalnak el plusz feladatokat is, alapvetően nincs velük semmi probléma, sikeresen beilleszkednek.
- Többen felhívták a figyelmet az egységesebb és egyértelműbb szabályozás szükségességére.

A felkeresett intézmények többségének van kapcsolata szlovákiai oktatási intézménnyel. A kapcsolat jellege változó, a napi szintű kapcsolattartástól kezdve a lazább, ad hoc jellegű együttműködésekig sokféleség jellemzi az intézmények és a szlovák oldal kommunikációját. Több intézménynek van testvériskolai kapcsolata is. A következő kapcsolattartási módok jellemzők: közös szakmai rendezvények, közös sportesemények, közös kirándulások Szlovákiában és Magyarországon, közös versenyek szervezése (pl. versmondó verseny, történelmi vetélkedő), diákcsereprogramok, szlovák–magyar tanár találkozók, szakmai anyagok cseréje, tankönyvek biztosítása a szlovák partner számára.

Több intézmény esetében volt meghatározó közös pályázatok beadása is, pl. Comenius pályázatok szakmai programokra, kirándulásokra, illetve Esztergomban beadásra került egy Interreg projekt is szlovák partnerrel, de sajnos nem jutott túl sikeresen az értékelésen. Az intézmény vezetője ennek ellenére optimista, és szívesen pályázna a jövőben is az iskola szakmai fejlődése céljából.

A kapcsolatok egy további formáját jelenti, hogy néhány intézmény kifejezetten proraganda tevékenységet folytat szlovákiai intézmények körében, hogy bemutassa képzési kínálatát a felvidéki általános iskolákban, így népszerűsítve az intézményt.

Határon átnyúló oktatási kapcsolatok a felsőoktatásban

A felsőoktatásban végzett kutatás két tématerületre koncentrált. Egyrészt arra kerestük a választ, hogy tanulnak-e adott magyarországi határ menti felsőoktatási intézményekben szlovák állampolgárságú magyar nemzetiségű diákok¹⁵? A kutatás

másik iránya a két ország határ menti intézményeinek együttműködéseire, kapcsolataira irányult.

A felkeresett intézményekben a következők szerint alakult a felvidéki magyar diákok száma (6. táblázat).

6. TÁBLÁZAT

*A kutatásba bevont határ menti felsőoktatási intézményekben tanuló szlovák állampolgárságú magyar nemzetiségű diákok száma összesen 2001 és 2007 között
(The Number of the Students with Slovak Citizenship and Hungarian Nationality at the Higher Education Institutions Involved in the Research between 2001 and 2007)*

Intézmény	2001	2003	2005	2007
NYME-MÉK	66	54	53	47
SZE	166	269	354	454
NYME-AK	191	163	95	76
MÜTF	na.	na.	na.	4
EHF	na.	2	1	1
EGHF	na.	na.	na.	4
SRTA	1	na.	na.	2

Megjegyzés: NYME-MÉK: Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar; SZE: Széchenyi István Egyetem; NYME-AK: Nyugat-Magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar; MÜTF: Modern Üzleti Tudományok Főiskolája; EHF: Esztergomi Hittudományi Főiskola; EGHF: Egri Hittudományi Főiskola; SRTA: Sárospataki Református Teológiai Akadémia.

Forrás: Saját gyűjtés alapján.

Az adatok alapján elmondható, hogy változó számban tanulnak felvidéki magyarok a vizsgált felsőoktatási intézményekben.

A mosonmagyaróvári karon a felvidéki magyar diákok száma folyamatos csökkenést mutat, melynek okát pontosan nem tudják megítélni, több tényező együttes megjelenése (pl. képzési kínálat változása, a jelentkezők eredménye stb.) okozhatott csökkenést.

A Széchenyi István Egyetemen az ezredforduló óta viszont jelentősen nőtt a felvidéki diákok száma, elsősorban Dunaszerdahelyről, Galántáról érkeznek az intézmény különböző szakjaira. A diákok legnagyobb része a műszaki szakokon tanul, majd a gazdálkodási és jogi képzés a legnépszerűbb a felvidéki magyar diákok körében.

Az Apáczai Kar esetében a folyamatos csökkenés oka, hogy 2007-ben véget ért egy kifutó képzés a Kar komáromi tagozatán, ahol csak szlovák hallgatók tanultak.

A tatabányai intézmény esetében elmondható, hogy régebben több felvidéki tanult az intézményben, a jelentkezők száma most is magas, pl. 2007-ben 20 fő adta be jelentkezését valahányadik helyen az intézménybe, viszont a felvételt nyertek száma egyre alacsonyabb, egyrészt az eredmények miatt, másrészt, mert felveszik a diákokat előbbi helyen megjelölt intézménybe.

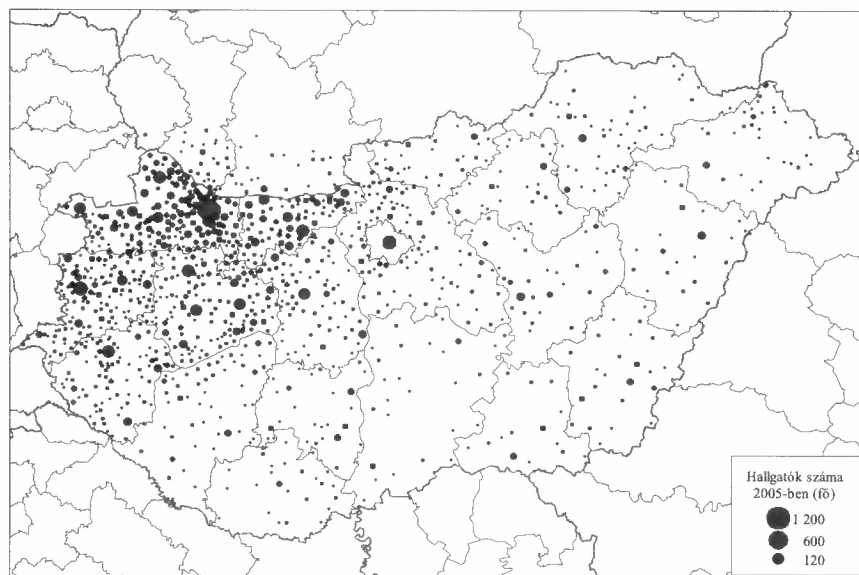
Az esztergomi és az egri hittudományi képzésben minden évben néhány szlovák állampolgárságú magyar nemzetiségű hallgató tanul, egy részük a képzés után magyarországi egyházmegyében marad.

Sárospatakon korábban több felvidéki diák is tanult a Teológiai Akadémián, azonban mióta elindult a komáromi lelkészképzés, azóta csak 1–1 hallgató jár az intézménybe; püspöki ajánlást is a komáromi intézménybe kapnak elsősorban a hallgatók.

A Széchenyi István Egyetem esetében a 3. ábra szemlélteti, hogy az intézménybe milyen településekről érkeztek a hallgatók 2005-ben. A térkép alapján látható, hogy az észak-dunántúli domináns vonzáskörzet mellett a nyugati határszakasz szlovákiai oldaláról is jelentős számban érkeznek hallgatók.

3. ÁBRA

*A Széchenyi István Egyetem vonzáskörzete a hallgatók lakóhelye szerint 2005-ben
(The Catchment Area of the Széchenyi István University by the Residence of the Students in 2005)*

Forrás: Széchenyi István Egyetem adatszolgáltatása alapján. Térképes megjelenítés: Hardi Tamás.

Az összes vizsgált intézményben a hallgatók jellemzően az alábbi településekről érkeznek: Bős, Nagymegyer, Párkány, Komárom, Dunaszerdahely, Érsekújvár, Pozsony, Szőgyén, Királyhelmec, Losonc, Ipolyság. A hallgatók a távolságtól függően bejárók, kollégisták, illetve albérletben laknak.

A felvidéki magyar diákok felsőoktatásba való bekerülése nem egységes rend szerint történik. Intézményi hatáskörbe tartozik, hogy elfogadják-e a diákok szlovákiai érettségi bizonyítványát¹⁶, amennyiben nem, különbözeti vizsgát kell tennie a hallgatónak. Ennek értelmében a jelentkezéskor kell arról információt szerezni, hogy az érettségi dokumentum megfelelő-e az adott intézmény számára. A középiskolai

szintű határon átnyúló mozgások esetén már említésre került, hogy éppen ezt elkerülendő jönnek át diákok magyarországi középfokú intézményekbe. A felvételi eljárás többi eleme megegyezik a magyar állampolgárokéval, bár van olyan intézmény, ahol a felvételi eredményétől függetlenül felveszik a diákokat, illetve több intézményben külön figyelnek rájuk. Az intézmények megoszlanak abból a szempontból, hogy reklámozzák-e magukat szlovákiai középfokú intézményekben. Sok esetben a diákok viszik az intézmények jó hírét társaik felé.

7. TÁBLÁZAT

Felsőoktatási kínálat a határ mentén, 2008 tavasz
(Higher Education Supply at the Border, 2008 Spring)

<i>Szakok</i>	<i>Nyugati határ menté</i>	<i>Keleti határ menté</i>
élelmiszertudományok	1	0
agrártudományok	1	0
andragógia	2	1
jogi	1	1
szociális munkás	1	0
egészségügyi szervező	1	1
kereskedelem és marketing	2	1
gazdaság és menedzsment	2	2
idegenforgalom	1	1
gyógypedagógia, szociálpedagógia	1	2
közszolgálati	1	0
nemzetközi tanulmányok	2	2
építész, építő szakok	1	0
gépész	1	1
informatikai	1	1
villamosmérnöki	1	1
előadóművészet	1	1
kommunikáció és média	2	1
bölcsészettudományok	1	2
tanító	2	2
óvodapedagógus	0	2
ápolás, betegellátás	0	1
képi diagnosztika	1	1
egyéb mérnökök	0	5
pénzügy számvitel	0	1
földrajz	0	1
pedagógia	0	1
emberi erőforrások	0	1
informatikus könyvtáros	0	1
természettudományok	0	1

Forrás: A www.felvi.hu alapján saját gyűjtés.

Az intézményi interjúk alapján szakmai és családi/párkapcsolati lehetőségektől is függ, hogy a végzettek visszamennek-e Szlovákiába, vagy Magyarországon helyezkednek el, tehát sok esetben itt már nem csak szakmai kérdések kerülnek előtérbe, hanem a későbbi családalapítás helyszínéről is döntenek a hallgatók.

A 7. táblázat a határ menti felsőoktatási kínálatot mutatja be a két határszakaszon a szakok előfordulási számával. Megállapítható, hogy a gazdasági, bölcsész, tanító és egyházi szakok mindkét határszakaszon megtalálhatók nem is egy intézményben, viszont vannak olyan képzések is, amelyek csak a nyugati vagy a keleti oldalon.

A somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet munkatársai 2001-ben és 2006-ban kutatást végeztek (Lampl 2007) szlovák állampolgárságú magyar nemzetiségű hallgatók körében¹⁷ arra vonatkozóan, hogy mi motiválta őket a felsőoktatási intézmény kiválasztásakor. A magyarországi tanulás motivációi többek között a következők voltak:

- a magyar tanítási nyelv miatt,
- a magasabb színvonal miatt,
- a kiválasztott szak Szlovákiában nem indult, viszont Magyarországon igen,
- máshová nem vették fel,
- szülői háttér lehetővé tette.

A kutatás során a kapcsolatokat és az együttműködéseket elsősorban a szlovák oldali intézmények szemszögéből vizsgáltuk¹⁸, melynek során kiderült, hogy a kapcsolatok, együttműködések nem szorítkoznak a határ menti intézményekre, sokkal inkább szakmai indítatások állnak a háttérben. Többek között az alábbi kapcsolatok emelhetők ki.

- Comenius Egyetem: együttműködési szerződése van az ELTE-vel, illetve a Semmelweis Orvostudományi Egyetemmel; szakmai kapcsolatokat ápolnak a győri Apáczai Csere János Karral (Bertalan–Bősze–Reisinger–Tóth 2007).
- Selye János Egyetem: az egyetem elsősorban a 2004 októberében megalakult Selye János Egyetem Kutatóintézetén keresztül tartja a kapcsolatot magyar intézményekkel. A Kutatóintézet kiemelt feladatai között szerepel az Egyetemen folyó kutatások koordinálása, együttműködési programok megvalósítása, K+F pályázatok benyújtása. A kutatásokat elsődlegesen a Kárpát-medencében végzik, de európai uniós tagként az európai szintű kutatási feladatok száma is egyre nő. A Kutatóintézet 2005–2008-as időszakra szóló stratégiájában 3 fő és 6 kisebb kutatási témát jelöltek meg: globalizáció Kelet-Közép-Európában, integráció és dezintegráció a Kárpát-medencében, a Duna regionális kapcsolatteremtő szerepe. A kisebb témák között szerepel a szlovák–magyar határ régió a közlekedésben, hosszú távú településfejlesztés a szlovák–magyar határtérségben, a szlovák–magyar államhatár megszűnésének hatása a migrációs folyamatokra, a Magyarországról Szlovákiába irányuló tőkebefektetések és vállalati terjeszkedések térszerkezeti sajátosságai.

Az Egyetem partnerintézményei között található többek között a Modern Üzleti Tudományok Főiskolája, a Széchenyi István Egyetem, mely utóbbinak a komáromi intézmény mellett több más szlovákiai egyetemmel van szerződéses kapcsolata (Smahó 2007): Pozsonyi Közgazdaságtudományi Egyetemmel 1999 óta, a Zsolnai Egyetem Közlekedés- és Hírközlésüzemi, valamint Gazdasági Fakultásával 1997 óta és a Besztercebányai Művészeti Akadémiával.

- Pavol Jozef Safárik Egyetem: az Egyetemnek jelenleg több országgal van együttműködési szerződése, többek között Magyarországgal is, a Corvinus Egyetemmel és a Miskolci Egyetemmel.
- Műszaki Egyetem: az Egyetemnek hazánkban a következő intézményekkel van kapcsolata: Miskolci Egyetem, Budapesti Műszaki Főiskola és a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem.
- Konstantin Egyetem: Az Egyetem magyar partnerintézményei a következők: Szegedi Tudományegyetem, Pécsi Tudományegyetem, Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola Esztergomban, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, valamint a Nyugat-Magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar.
- Szlovák Mezőgazdasági Egyetem: az Egyetemnek kétoldalú együttműködése van többek között a Szent István Egyetemmel, a Debreceni Egyetemmel, a Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdasági és Élelmiszertudományi Karával.

Tapasztalatok, javaslatok

A szlovák–magyar határ menti kutatás oktatási kapcsolatokat és határon átnyúló mozgásokat vizsgáló aspektusa során elsősorban a szlovák állampolgárságú magyar nemzetiségű diákok magyarországi közép- és felsőfokú tanulmányaira koncentráltunk. Bemutatásra került, hogy milyen jogszabályi feltételei vannak annak, hogy külföldiek részt vegyenek magyarországi oktatásban, majd röviden ismertetésre kerültek a magyar és szlovák oktatási rendszer sajátosságai. A kutatás során középiskolai és felsőoktatási intézmények vezetőivel készültek interjúk, a tanulmány további része ezek tapasztalatait mutatja be.

A kutatás során kiderült, hogy mind a közép-, mind a felsőfokú oktatásban jelentős számú szlovák állampolgárságú magyar nemzetiségű diákkal kell számolni a vizsgált határ menti térségben. A diákok legnagyobb része a határ menti térség településeiről érkezik. Itt kell újra kiemelni, hogy az e típusú mozgások újnak számítanak, hiszen itt nem arról van szó, hogy Magyarországon élő, de külföldi állampolgár oktatását kell biztosítani, hanem olyan mozgásokról, melyek sok esetben napi ingázást jelentenek a határon keresztül, vagy csak az oktatás idejére jelentenek tartózkodást az országban.

Ennek értelmében véleményünk szerint a közoktatásban alkalmazott 1993. évi LXXIX. törvény külföldiekre vonatkozó részletesen bemutatott paragrafusai csak részben lehet alkalmas arra, hogy megfelelő jogszabályi keretet biztosítson az ilyen típusú oktatási folyamatokra. A törvény tandíjmentességet akkor biztosít a külföldi

hallgatók számára, ha többek között a szülő kereső tevékenységgel rendelkezik Magyarországon. Ebben az esetben ez nem reális feltételezés, hiszen a felvidéki magyar diákok állandó lakhelye Szlovákiában van, szüleik is ott dolgoznak. Ennek alapján a diákok nagy részének tandíjat kellene fizetni, viszont a tapasztalatok azt mutatják, hogy csak kevés olyan intézmény van, ahol kérnek is a diákoktól térítést az oktatásért. A tandíjmentesség korábbi feltétele, a tartózkodási engedéllyel való rendelkezés az e típusú oktatási képzésben való részvételhez is reális kereteket szabott. Az intézmények vezetőivel folytatott beszélgetések alapján elmondható, hogy sürgető lenne egy egységes, kiemelten a határon átnyúló oktatási kapcsolatokra vonatkozó jogszabályi keretfeltétel kidolgozása, mely egyértelműbbé tenné a felvidéki magyarok magyarországi közoktatásban való részvételét. Ennek hiányában a felvételinél változatosan kezelik a felvidéki hallgatókat, van ahol kiemelten figyelnek rájuk, a felvételi eredményektől függetlenül felveszik őket, míg máshol nem tesznek különbséget köztük és a magyar állampolgárok között. A felsőoktatási szabályozás egyértelműbb feltételeket szab, bár a felkeresett intézmények között szintén vannak olyanok, ahol rugalmasan kezelik a felvidéki hallgatók felvételét.

A diákok motivációját vizsgálva megállapításra került, hogy a legtöbb diák azért szeretne magyarországi középiskolában tanulni, hogy nagyobb eséllyel kerülhessen be magyarországi felsőoktatási intézménybe, illetve nagyobb eséllyel tudjon Magyarországon elhelyezkedni. A diákok kisebb része az, aki visszamegy Szlovákiába, bár manapság az ottani jobb bérek miatt az érettségi utáni munkavállalási szándék esetén ez egyre gyakoribb jelenség.

Az intézmények vezetőinek összességében pozitív tapasztalata van a felvidéki diákokkal kapcsolatban, szorgalmasak, jó képességűek, akik magyarországi tanulását támogatni kell, de – mint ahogy a fentiekben már megfogalmazásra került – egyértelműbb keretek között. Tisztázni kellene azokat a problémákat is, mely szerint a magyar intézmények elszívják a szlovákiai iskolák elől a magyar diákokat, így azok egyre nehezebb helyzetbe kerülnek. Ennek a kérdésnek a tisztázása túlmutat a határon átnyúló kapcsolatok problematikáján, ebben az esetben a határon túli magyarság kérdése is előtérbe kerül, melynek megoldása már politikai kérdés is. Több intézményvezető kiemelte az EU-csatlakozásban és a schengeni határnyitásban rejlő lehetőségeket, azonban a gyakorlatban még nem jelentkeztek ezek érezhető hatásai. Egy-egy intézmény jelezte, hogy az EU-tagság miatt nőtt a felvidéki magyarok száma a tanintézményben, illetve, hogy a szabad határok miatt az idei évben érezhetően több volt a jelentkező.

A diákok határon átnyúló mozgása mellett a két ország határ menti intézményeinek kapcsolatai is elemzésre kerültek, melynek alapján elmondható, hogy mind szakmailag, mind emberileg szükség lenne a kapcsolatok, együttműködések elmélyítésére.

Ennek a következő metszetei lehetnek:

- Szoros, kétoldalú együttműködésre lenne szükség, melynek keretében hatékony kutatási, oktatási kapcsolatokat lehet működtetni: ez vonatkozhat vendégoktatók küldésére, fogadására, közös konferenciák szervezésére pl. a határ menti együttműködési lehetőségekről, a közép-európai térszerkezet jövőjéről

stb., oktatói és hallgatói csereprogramokra, közös kutatásokra, szakmai és oktatási tanácsadásra.

- Szlovák–magyar kutatási témaként elsődlegesen a határmentiségből adódó lehetőségek kerülhetnének előtérbe, a Selye János Egyetem Kutatóintézetében több ilyen témájú projekt is fut jelenleg. További kutatási témák lehetnek a települések, kistérségek, megyék és nagyobb területi egységek együttműködési lehetőségei, a közös múltból adódó azonos érdekek.
- Az együttműködést vállalati kapcsolatokon keresztül is erősíteni lehetne. A hallgatók számára fontos, hogy tanulmányaik befejezése után minél előbb sikeresen helyt tudjanak állni a munkapiacra, ennek érdekében egyetemi szinten is szükséges lenne felvenni a kapcsolatot hazai, illetve szlovákiai vállalkozásokkal is. A nemzetközi vállalati és felsőoktatási együttműködési lehetőségek bővíthetők az adott régió tudásbázisát, a hallgatói mobilitást, illetve segíthetik a piacon felmerülő problémák együttes megoldását, a lehetőségek több szempontú megközelítését.
- Hasznos lenne egy szlovák–magyar felsőoktatási adatbázis elkészítése, mely összefoglalóan tartalmazza a két ország felsőoktatási intézményeinek fő jellemzőit, a nemzetközi kapcsolatokat, projekteket. Ezáltal egyszerűbbé válhatna a kapcsolatok kialakítása, a másik fél megismerése.

Összességében elmondható, hogy az oktatás terén jelentős határon átvívelő mozgás tapasztalható, de a mozgások rendjének szabályozása, illetve a megfelelő keretek biztosítása még nem megfelelő a nem kevés számú jogszabály ellenére sem. A jövőben nagyobb figyelmet kell fordítani az e típusú oktatási folyamatokra és kapcsolatokra, egyrészt mert a határon túli magyarság kérdése nem csak ezen a határszakaszon fontos, másrészt pedig a hallgatói mobilitás erősítése érdekében is. Az EU minden állampolgára számára biztosítja a szabad iskolaválasztást, ennek emberi és törvényi oldalát is biztosítani kell ahhoz, hogy a jövőben egységes keretek között tanulhassanak a Magyarországra érkező külföldi diákok.

Jegyzetek

- ¹ Gimnázium és szakközépiskola együtt középiskola. (1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról 20. § (1)).
- ² A fejezetben található adatok forrása: *Közoktatási Statisztikai Adatok* (2007); *Oktatás-Statisztikai Évkönyv 2006/2007* (2007); *Statisztikai tájékoztató – Felsőoktatás 2005/2006* (2006).
- ³ 2006/2007-ben még 3 064 volt az általános iskolai intézmények száma.
- ⁴ A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény alapján a feladatellátási hely az intézmény székhelye és telephelye. Egy intézménynek több telephelye is lehet.
- ⁵ A Szlovák Nemzeti Tanács emberjogi, nemzetiségi és a nők helyzetével foglalkozó bizottságának elnöke.
- ⁶ A CSEMADOK országos elnöke.
- ⁷ A Magyar Tudományos Akadémia Etnikai és Nemzeti Kisebbségek Intézetének igazgatója.
- ⁸ Ennek értelmében a vizsgált térségben működő középfokú oktatási intézmények közel mindegyike megkérdezésre került a szlovák állampolgárságú magyar nemzetiségű diákok számát illetően.
- ⁹ A nyugati–keleti határszakasz felbontás és elemzés azt a célt szolgálja, hogy a kutatás során feltárásra kerülhessenek a két határszakaszon megjelenő különbségek.

- ¹⁰ A körülbelül azért indokolt, mert nem minden intézménytől vannak pontos adatok, illetve vannak hiányzó információk, melynek oka kapcsolat-felvételi problémákból adódik.
- ¹¹ Ez óvatos becsléssel kerekíthető 400 főre.
- ¹² Lásd a törvényi szabályozás részt.
- ¹³ A megállapodást Kolozsváry Ernő Győr egykori polgármestere és Öllös Árpád Dunaszerdahely akkori polgármestere írták alá az 1990-es évek első felében.
- ¹⁴ A téma mélyebb vizsgálata a határon túli magyarság problémáihoz vezet, melynek részletes tárgyalása nem tárgya a fejezetnek.
- ¹⁵ A kutatás során a magyar nemzetiségű diákok határon átnyúló mozgása állt a középpontban.
- ¹⁶ Szlovákiában matematikából nem kötelező az érettségi.
- ¹⁷ 2001-ben minden interjúalany Magyarországon szerzett diplomát, míg a 2006-os felmérésnél Szlovákiában végzett hallgatókkal is készült interjú.
- ¹⁸ Az alfejezet forrásai többek között az alábbi honlapok: www.uniba.sk; www.selyeuni.sk; www.upjs.sk; www.tuke.sk; www.ukf.sk; www.uniag.sk.

Irodalom

- A. Szabó L. (én.) A szlovákiai nemzetiségi oktatás jelenlegi helyzete. – László B.–A. Szabó L.–Tóth K. (szerk.) *Magyarok Szlovákiában IV. kötet, Oktatásügy (1989–2006)*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja. 11–17. o.
- Állásfoglalás a kormány új oktatási törvény tervezetéről*. (én.) www.felvidek.hu Letöltve: 2008. március 10.
- Annual Report on the state of higher education for 2005*. (2006) Ministry of Education of the Slovak Republic, Bratislava. www.minedu.sk Letöltve: 2006. november 5.
- Bertalan L.–Bösze V.–Reisinger A.–Tóth P. (2007) Nyugat-Magyarországi Egyetem. – Rechnitzer J.–Smahó M. (szerk.) *UNIRÉGIÓ – Egyetemek a határ menti együttműködésekben*. MTA RKK, Pécs–Győr. 175–192. o.
- Education in the Slovak Republic. A Brief Overview*. (én.) Ministry of Education of the Slovak Republic. www.minedu.sk Letöltve: 2006. november 10.
- Educational System in Slovak Republic*. (2005) Institute of Information and Prognoses of Education, Bratislava.
- Forgács A. (én.) *A személyek szabad áramlása és az oktatás*. www.okm.gov.hu Letöltve: 2008. február 15.
- Higher Education in number and graphs*. (2005) Institute of Information and Prognoses of Education, Department of Higher Education Institutions, Bratislava. www.uips.sk Letöltve: 2006. november 10.
- Jensen, H.T.–Kralj, A.–McQuillan, D.–Reichert, S. (2008) *The Slovak Higher Education System and its Research Capacity*. EUA Sectoral Report. European University Association, Brussels, Belgium. www.eua.be Letöltve: 2008. április 2.
- Közoktatási Statisztikai Adatok 2007*. (2007) Oktatási és Kulturális Minisztérium, Budapest. www.okn.gov.hu Letöltve: 2008. április 20.
- Lampl Zs. (2007) *Magyarnak lenni. – A szlovákiai magyarok értékrendje*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja.
- László B. (én.) Az iskolai művelődés a statisztikák tükrében. – László B.–A. Szabó L.–Tóth K. (szerk.) *Magyarok Szlovákiában IV. kötet, Oktatásügy (1989–2006)*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja. 59–149. o.
- Oktatás-Statisztikai Évkönyv 2006/2007*. (2007) Oktatási és Kulturális Minisztérium, Budapest.
- Slovak Republic in Figures in 2007*. (2007) Statistical Office of the Slovak Republic, Bratislava. portal.statistics.sk Letöltve: 2008. március 10.
- Smahó M. (2007) Széchenyi István Egyetem. – Rechnitzer J.–Smahó M. (szerk.) *UNIRÉGIÓ – Egyetemek a határ menti együttműködésekben*. MTA RKK, Pécs–Győr. 193–212. o.
- Statisztikai tájékoztató – Felsőoktatás 2005/2006*. (2006) Oktatási és Kulturális Minisztérium, Budapest.
- Új, európai úton a diplomához. – A magyar felsőoktatás modernizációja*. (2005) Oktatási Minisztérium Felsőoktatási Helyettes Államtitkársága, Budapest.
1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról (többször módosított).
2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról.
2001. évi C. törvény a külföldi bizonyítványok és oklevelek elismeréséről.
2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról.

2007. évi I. törvény a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról.
- 148/2000. (VIII. 31.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és a Szlovák Köztársaság Kormánya között a Magyar Köztársaságban és a Szlovák Köztársaságban kiállított, végzettséget tanúsító okiratok egyenértékűségének kölcsönös elismeréséről szóló Egyezmény kihirdetéséről.
- 47/2001. (XII. 29.) OM rendelet a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény oktatást érintő rendelkezéseinek végrehajtásáról.
- 157/2001. (IX. 12.) Korm. rendelet a külföldiek magyarországi és a magyarok külföldi felsőfokú tanulmányainak egyes kérdéseiről.
- 120/2005. (VI. 28.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és a Szlovák Köztársaság Kormánya közötti kulturális, oktatási, tudományos, sport- és ifjúsági együttműködésről szóló, Budapesten, 2003. január 16-án aláírt Egyezmény kihirdetéséről.
- 237/2006. (XI. 27.) Korm. rendelet a felsőoktatási intézmények felvételi eljárásairól.
- 51/2007. (III. 26.) Korm. rendelet a felsőoktatásban részt vevő hallgatók juttatásairól és az általuk fizetendő egyes térítésekről.

EDUCATIONAL RELATIONS IN THE SLOVAKIAN–HUNGARIAN CROSS-BORDER REGION

ADRIENN REISINGER

The study analyses the Slovak–Hungarian education relationship, focuses on the participation of the students with Slovak citizenship and Hungarian nationality in the Hungarian education system. The Hungarian and Slovak education system and the education supply at the border are analyzed in detail. The aim of the study is to answer the question, what are those elements which have effect on the cross-border movements of the education focuses on the relationships and the possibilities of the students with Slovak citizenship taking part in the Hungarian education system.